

REČNIK

manje poznatih reči i pojmova

Abiturijenski kurs – (lat.) Pripreme za prelaz iz srednje u višu školu za koju je pri upisu prethodni uslov velika matura

Affidavit – (engl.) pismena izjava pod zakletvom – dozvola za ulaz u SAD

Akiba (ben Josef) – slavni učitelj iz doba Bar Kohbinog ustanka protiv Rimljana; ili kratica umesto Agudat hanoar haivri „Akiba“ (udruženje jevrejske omladine „Akiba“) – skautski omladinski pokret opštih cionista („Akiba“ vaspitava omladinu u nacionalnom duhu za učestvovanje u izgradnji Erec Jisraela.

Alija – (hebr.) uspon, penjanje. Useljenje u Palestinu, odnosno kasnije, Izrael – jer je prema tradiciji za Jevreje odlazak u Palestinu značio 'uznošenje'. „Alija znači više od imigracije: to je glavni ideal cionizma i primarni cilj njegove realizacije. On podrazumeva lično učešće u ponovnoj izgradnji jevrejske domovine i uspon pojedinca na viši nivo samoispunjenja kao člana ponovo rođene nacije.“ (EJ, 1971: 633).

Antisemitizam – rasna, nacionalna i verska mržnja prema Jevrejima. Pojava se može pratiti od antičkog vremena do danas. Rezultat antisemitiske propagande je ideja o „konačnom rešenju jevrejskog pitanja“ u Drugom svetskom ratu i uništenje 6

miliona Jevreja. Pojam je uveden oko 1880. godine.

Appello – (ital.) zbor, prozivka

Appell-platz – (nem.) sabirno mesto za prebrojavanje

Arbeitskomando – (nem.) radna komanda

Aron hakodeš – (hebr.) sveti orman, spremište u kome se čuvaju svici *Tore* u *sinagogi*

Aškenazi – pridev izveden iz zemljopisnog pojma *Aškenaz* kako se počev od srednjeg veka u hebrejskoj književnosti naziva Nemačka. Aškenazi su deo jevrejskog naroda koji govori jidiš ili nemački, pa i neki od srednjeevropskih ili istočnoevropskih jezika. Aškenazi, žitelji, nemačkog govornog područja, koji su se selidbama proširili u istočnu, a kasnije i južnu Evropu, imaju neke razlike u liturgijskom i jezičkom smislu u odnosu na Sefarde, jer na drugi način izgovaraju i neke samoglasnike i suglasnike hebrejskog pisma (navedeno prema Glosariju koji je u katalogu izložbe – *Židovi na tlu Jugoslavije*, sastavio Eugen Verber).

Aufseherin – (nem.) žena – SS-nadzornica, nadzornica

Bar micva – (doslovno – sin zakona); versko punoletstvo za jevrejskog muškaraca koji je navršio 13 godina. Obavlja se u sinagogi kada se de-

- čak poziva pred *Toru*. Ovim činom muškarac postaje punopravni član opštine odgovoran za svoja dela pred Bogom. Proslavlja se veoma svečano u kućama.
- Bat micva* – uvođenje u versko punoletstvo devojčice sa navršenih 12 godina. Svečano se proslavlja u kući.
- Bersaljeri* – (ital.) brzo pokretna jedinica italijanske vojske
- Blockälteste(r)* – (nem.) zapovednica(k) barake (bloka)
- Blocksperr*e – (nem.) zabrana izlaska iz bloka
- B'nai Brit, Bne Berit* – društvo koje se bavi humanitarnim i kulturno-prosvetnim radom. Po svojoj elitističkoj organizaciji i ložama veoma podseća i često se poistovećuje sa masonskim organizacijama
- Cionizam* – po brdu Cionu, gde je bio izgrađen jerusalimski hram; u prenesenom smislu označava sam Jerusolim kao verski i kulturni centar Jevreja. Nacionalno-politički pokret koji teži nacionalnom preporodu i okupljanju Jevreja na obnovljenoj nacionalnoj državi koju su naseljavali u biblijskim vremenima.
- Confino libero* – (ital.) prinudni boravak, slobodno kretanje na ograničenoj teritoriji
- Copri fuoco* – (ital.) pokrivanje vatre, prenosno: policijski čas
- Čakulati* – (dalmatinski dijalekt) ćaskati, brbljati
- Daidža* – (turc.) stric
- Daskalica* – (bug.) učiteljica
- Dijaspora* – rasejanje, raseljavanje naroda, rasipanje; na hebrejskom: *galut* – prognostvo
- Dreherei* – (nem.) mehaničarska radionica za obradu metala tokarenjem
- Duš-raum* – (nem.) prostorija sa tuševima
- Erec* – (hebr.) zemlja; često se koristi kao sinonim za Izrael.
- Endloesung* – (nem.) konačno rešenje – fašistički termin za uništenje Jevreja („konačno rešenje podrazumeva sistematsko biološko uništenje Jevreja...” – Eichman).
- Feces* – (lat. faeces) izmet
- Geto* – (ital.) deo grada u kome su, po naređenju vlasti, Jevreji morali (ili želeli) da žive. Geto se noću zaključavao a zbog velike prenaseljenosti u getima je vladao nezdrav život. Pojam je uveden u Italiji.
- Hagana* – (hebr.) odbrana, ili *Hagana acmit* – samoodbrana, jevrejska odbrana u Palestini, organizovana posle prvih arapskih nereda u Jafi 1921. godine. Posle nastanka države Izrael 1948. godine postala regularna armija i ime joj je inkorporirano u naziv zvanične armije nove države – Zeva Haganah le Izrael.
- Hahšara* – (hebr.) priprema za odlazak u Palestinu; omladinci su se pripremali za rad u poljoprivrednim i zanatskim delatnostima. U gradu su održavani zanatski kursevi, a na selima, na većim dobrima, kursevi iz poljoprivrede. U Jugoslaviji je bilo nekoliko *hahšara*.
- Haluc, (mn – halucim)* – (hebr.) pionir koji se u galutu (rasejanju) sprema za odlazak u Erec Jisrael.
- Hamiša asar bišvat* – (hebr.) praznik poznat kao *Tubišvat, Hamišoši, Frutas* ili Nova godina drveća. Slavi se 15. dana u mesecu *Ševatu* (januar-februar).
- Hanuka* – (hebr.) praznik svetlosti, slavi se osam dana počevši od 25. dana meseca *Kisleva* (decembar-januar) u znak sećanja na oslobodilačku borbu protiv helenskih okupatora u III veku pre n.e.

Hušomer hacair – (hebr.) Mladi stražar, cionistička omladinska organizacija socijalistički orijentisana. Cilj joj je bio vaspitanje omladine za izgradnju jevrejske domovine na biblijskom tlu.

Haver – (hebr.) drug; havera – drugarica, haverim – drugovi, haverot – drugarice

Heder – (hebr.) soba. Heder je škola u kojoj se stiže prvi stepen tradicionalnog jevrejskog obrazovanja. Kod *Sefarda* ova škola se naziva *meldar*: „Ovakve obrazovne ustanove su osnovane 63. godine pre n.e. u Judeji, a inicijator je bio Rabi Jošua ben Gamla. On je uveo obavezu da se izaberu učitelji za decu od sedam godina u svakoj pokrajini i u svakom gradu. Kasnije, sve do Prvog svetskog rata, u heder su dolazila deca i mlađa od sedam godina. Nastava je trajala celi dan, od ranog jutra, do osam-devet sati uveče. Dečaci bi za tri meseca naučili hebrejsko pismo. Četvrtog meseca bi počinjali da čitaju Humaš (Toru), zatim Mišnu i Talmud.“ (Danon, 1996: 216).

Hefsta – (turc.) sedmica

Hefiling (*Häfling*) – (nem.) zatočenik

Hehaluc – (hebr.) svetska organizacija *haluca* – u nju su se učlanjivali svi *haluci* koji se pripremaju za *aliju*

Holokaust – (grč. – holos – čitav; kaustos – spaljen) stradanje Jevreja u toku Drugog svetskog rata ubijanjem u gasnim komorama i spaljivanjem njihovih leševa u krematorijumima.

Hora (*hava*) – (hebr.) jevrejske narodne igre

Hupa – (hebr.) baldahin, deo svadbene ceremonije kada mladenci staju pod baldahin

I. G. Farbenindustrie – Interessengemeinschaft der Farbenindustrie – (nem.) Interesna zajednica nemačke industrije *boja*; naziv industrij-

skog koncerna koji je jevrejske zatočenike upotrebljavao kao besplatnu radnu snagu.

Jad Vašem (*Yad Vashem*) – (hebr.) „Ruka i ime“ (jad – ruka, šem – ime), spomenik i arhiv u Jerusalimu o stradanju Jevreja u toku Drugog svetskog rata stvoren odlukom *Kneseta* 1953. donošenjem posebnog Zakona o sećanju na mučenike i junake – *Jad Vašem*. „Smisao donetog zakona je da se podigne večni spomenik u svesti jevrejskog čoveka za uspomenu na milione nevinih žrtava, na borbe, na neizreciva blaga jevrejskih kulturnih vrednosti koja su vekovima stvarana a koja je zločinački nacizam uništio“ (Alkalaj, 1971).

Ješiva – (hebr.) visoka verska škola u koju se ide nakon završene prve verske škole (*heder* kod Aškenaza, a *meldar* kod Sefarda). „Izraz 'ješiva' se u Talmudu upotrebljavao za najstariju jevrejsku ustanovu posvećenu prvenstveno proučavanju Tore, Talmuda, jevrejskih propisa i za razvijanje jevrejske misli“ (Danon, 1996: 217).

Jidiš – govorni jezik aškenaskih Jevreja iz Nemačke, srednje i istočne Evrope. „Nastao na osnovu nekih narječja srednje-visoko-njemačkog iz X v. fiksiranih na tom stupnju razvoja, kasnije leksika proširivana hebrejskim i aramejskim a dolaskom u slavenske zemlje i slavenskim (poljskim, ukrajinskim i dr.) riječima. Piše se hebrejskim pismom, posebno prilagođenim fonetici tog jezika.“ (Verber, Glosarij u katalogu *Židovi na tlu Jugoslavije*, str. 337).

Jom kipur – praznik, Dan pomirenja, slavi se 10. dana meseca *Tišrija*; post dug 24 sata

Jugendaliyah – (nem.) Alijat hanoar, omladinska alija

Kadiš – svet (na aramejskom, tada govornom jeziku Jevreja); molitva za pokojnike. „Kadiš je prastara molitva, nastala u Palestini, odakle je prenetu u sve zemlje galuta (rasejanja). Izuzev poslednje strofe – koja je na hebrejskom – izvorni jezik kadiša je aramejski, da bi bio razumljiv običnim ljudima koji nisu znali hebrejski. /.../ Suština Kadiša je izjava vernosti Bogu i prihvatanje njegovog suda, u skladu sa načelom da je čovek dužan da oda hvalu i za nesreću koja ga je zadesila, kao što odaje zahvalnost i za dobro.“ (Danon, 1996: 179, 180–181). Molitvu kazuje sin ili najbliži rođak.

Kal – vidi sinagoga

Kantor – (lat.) (hebrejski *hazan*) u jevrejskom bogoslužjenju – pevač molitava

Kapo – (ital.) glava, glavar; komandujući zatočenik

Kašrut, kašer, kašerut, košer – (hebr.) pridržavanje verskih propisa pri izboru i načinu pripremanja hrane (kašer = čisto, dozvoljeno).

Kehila – (hebr.) zajednica, opština. Oblik organizovanja Jevreja u dijaspori. Zajednica se brinula o svim oblastima života svojih članova (verskom, kulturnom, socijalnom itd.).

Ken – (hebr.) gnezdo, cionistička omladinska grupa

Ketuba – (hebr.) pismeni bračni ugovor

Kibuc – (hebr.) poljoprivredno imanje u kolektivnom vlasništvu nad zemljom, sredstvima i proizvodima. Organizacija rada je zasnovana na dogovoru, dobrovoljnosti i ravnopravnosti članova kibuca. Prvi kibuc *Degania* osnovan je 1909. godine. Kibuci imaju i odbrambeni karakter.

Kibucnik – član kibuca

Kiduš – „naziv za molitvu kojom se posvećuje subota i praznik, a zasniva se na biblijskoj zapovesti: „Zahor

et jom ašabat lakadešo“ („Ne zaboravi da svetkuješ Šabat“) – *II knj. Mojs. 20:7.* „Moli se nad čašom vina, jer se vino ponekad spominje u Bibliji kao sinonim radosti.“ (Danon, 1996: 11).

Kipa – (hebr.) mala kapa koju Jevreji nose u sinagogi i pri molitvama, a religiozni Jevreji kipa nose stalno.

„*Konačno rešenje*“ – videti *Endloesung*.
Kvuca („*Mišomar*“) – (ivrit) družina, organizaciona jedinica kena, grupa, mala zajednica

Ladino – jevrejsko-španski jezik, ili džudeo-espanjol, ili džudezmo. Srednjevekovni španski jezik koji su Sefardi govorili i sačuvali. Obogaćen je hebrejskim, turskim i slovenskim rečima.

Laissez-passer (franc.); *Lascia passare* (ital.) – propusnica

Lajze kontrol – kontrola vašljivosti (Lause – vaši)

Luftwaffe – (nem.) Nemačko vazduhoplovstvo

Maces, maca, macot – (hebr.) hleb bez kvasca koji se pravi za *Pesah* kada je u toku osam dana zabranjeno svako jelo u kojem ima kvasca i svakog drugog proizvoda kiselog vrenja.

Madrih, madriha – (hebr.) rukovodilac

Magen David – (hebr.) Davidov štit. Šestokraka zvezda, heksagram; jedan od simbola jevrejstva; danas se nalazi i na izraelskoj zastavi. (Upotrebljava se i termin Solomonovo slovo.)

Makabi – (hebr.) čest naziv jevrejskih sportskih društava koja su dobila ime po Judi Makabiju, jevrejskom junaku iz 2. veka pre n. e.

Mégila – (hebr. = svitak) skraćeni naziv za biblijsku knjigu o Esteri koja se čita za *Purim*

Menahel – (hebr.) omladinski rukovodilac

Menora – (hebr.) sedmokraki svećnjak; jedan od simbola jevrejstva. Menora je uzeta za grb današnjeg Izraela.

Mezuza – (hebr.) svitak sa odlomkom teksta iz Biblije koji se pričvršćuje na desni dovratnik kućnih vrata

Micva – (hebr.) verska zapovest, dobro delo

Minjan – (hebr.) (minjan = broj) deseterica muškaraca starijih od 13 godina su uslov za održanje službe u Sinagogi

Mošava – (hebr.) naselje; u jevrejskoj kolonizaciji to je nekolektivna farma, gde svaki pojedinac ima svoje zemljište; u omladinskim organizacijama – logor, kamp

Muzlman (logorski žargon) – oznaka za čoveka koji je pri kraju života od iscrpljenosti. Koren reči verovatno potiče od nemačke reči Muschl (školjka) i Mann (čovek). Smisao: školjka čuva oblik i posle gubitka sadržaja.

Numerus clausus – (lat.) zakonski ograničava broj za upis Jevreja na fakultete i srednje škole u određenom procentu

Njilaši – (mađ.) mađarski ultradesničari – fašisti „strelastih krstova“

Ole, ola (ž.) *olim* (mn.) – novi useljenici u Izrael.

Omama – (mađ.) baka

Panjoka – (ital.) okrugli vojnički hleb

Pesah – (hebr.) *pasha* – praznik koji se slavi u znak sećanja na izlazak iz Egipta. Počinje 15. dana meseca *Nisana* (mart-april) i traje osam dana. Naziva se još i *Hag aaviv* (praznik proleća) i *Hag amacot* (praznik beskvasnog hleba), jer se obavezno jede *maces*. Praznik se slavi po strogo utvrđenom ritualu.

Pravednik – Jedan od devet zadataka Jad Vašema, prema *Zakonu o sećanju na mučenike i junake*, donetog 19. avgusta 1953. godine u *Knesetu*, jeste da ovekoveči uspomenu „na pravednike svih naroda koji su stavlja-

li svoje živote na kocku da bi spasavali Jevreje“. *Pravednik* je približan prevod izraza „*Hasidej umot haolam*“, dok bi bukvalni prevod glasio „pravednik sveta“.

Prefettura – (ital.) sresko načelstvo

Prična – (nem.) primitivan ležaj od drvenih letava za logorske zatočenike

Purim – praznik koji se slavi u znak sećanja na boravk Jevreja u Persiji i na događaje opisane u biblijskoj knjizi o Esteri. Slavi se 14. dana meseca *Adara* (februar-mart).

Rabin – (rav = učitelj). „Uobičajena tuđica za označavanje jevrejske svećene osobe, nastala u Zapadnoj Evropi (Rabbiner, rabbi i dr.) od riječi rabi – moj učitelj, moj majstor. Rabi nije u osnovi svećena osoba, niti svećenik, već je to jedan od učenih naslova koji se dodjeljuju nakon završene ješive. Rabini su u jevrejskim zajednicama obavljali svoje funkcije, tumačili zakone, čak i sudovali na neprofesionalnoj osnovi, kao ovlašteni stručnjaci, znalci jevrejskih znanosti. Profesija rabina, kao plaćenog službenika opštine, a u nekim društvima i državama, novijeg je datuma.“ (Verber, 1988: 339).

Revir – (nem.) predeo, kraj, oblast; u logoru naziv za bolnicu

Roš – (hebr.) glava, starešina, poglavica, vođa (kena, mošave, kibuca)

Roš Hašana, Roš Ašana – (hebr.) praznik – jevrejska Nova godina. Slavi se 1. i 2. dana meseca *Tišrija* (septembar-oktobar).

Seder – (hebr. seder = red) svečana večera – uvodni obred za slavljenje praznika Pesaha

Sefardi – (hebr.) potomci Jevreja proteranih sa Iberijskog poluostrva u 15. veku (*S'farad* = Španija)

Sinagoga – (grč.) jevrejska bogomolja; „Riječ *sinagoga* javlja se prvi put u *Septuaginti*, prijevodu *Starog za-*

- vjeta* na grčki jezik u III vijeku pr. n.e., i označava zajednicu, grupu ljudi, opštinu. Nešto kasnije riječ sinagoga se odnosi samo na zajednicu vjerskog karaktera, odnosno mjesto na kome se obavlja jevrejsko bogoslužje. Dugu istoriju ima i hebrejski naziv *bet hakneset* (aramejski: *bet hakeništa*) – kuća okupljanja, koji se nerijetko mogao čuti u Bosni. Među bosanskohercegovačkim Jevrejima bilo je uobičajeno sinagogu zvati: *hram*, *templ* i *kal* (ovo posljednje ime koristili su samo *Sefardi*) (Gotovac, 1987: 11).
- Sonderkommando* – (nem.) specijalna komanda; zatočenici na radu u gasnoj komori i krematorijumu prilikom eksterminacija
- Sukot* – (hebr.) praznik koliba, senica (suka = koliba, senica, šator). Jevreji su po izlasku iz egipatskog ropstva, 40 godina lutali pustinjom i pritom boravili pod šatorima. U znak sećanja na tu vrstu smeštaja Jevreji na *Sukot* borave u senicama sedam dana. Inače praznik traje devet dana. Slavi se u jesen.
- Šabat* – (hebr.) subota, sedmi dan u nedelji, dan potpunog odmora, svaki rad je zabranjen
- Šalom* (Šalom Alehem) – (hebr.) Mir, mir vama; uobičajeni pozdrav
- Škajah* – (hebr.), složenica od *Jašar i koah* = prvi put. U hramu se upotrebljava prilikom čitanja Tore tj. kod čestitanja za dobro obavljenu dužnost, u smislu 'Svaka ti čast' ili 'Alal ti vera'
- Šoa* – (hebr.) hebrejska reč za *holokaust*
- Šomer* – (hebr.) stražar
- Štetl* – (jid.) gradić ili varošica u Poljskoj i Rusiji većinom nastanjen jevrejskim stanovništvom
- Talit* – (hebr.) molitveni ogrtač koji nose muškarci prilikom molitve
- Talmud* – (hebr.) učenje. To je jevrejska „postbiblijska enciklopedija osebnog tipa, stvarana između II i IV stoljeća... To je prije svega, zbirka komentara sastavljenih na osnovu raznih tumačenja Biblije, ali sadrži i opsežnu građu o religijskim i svjetovnim običajima Židova. U njemu ima elemenata teologije, etike, agronomije, medicine, higijene, prava, povijesti, matematike, astronomije itd. /.../ Talmud je regulirao način života Židova u postbiblijskim vremenima sve do emancipacije u XIX stoljeću. /.../ Talmud je imao presudnu ulogu u čuvanju židovskog nacionalnog jedinstva u dijaspori. Zbog svoje strogosti i moralističke pedantnosti, zbog naglašenog judeocentričkog stava, oštre opozicije protiv prozelitskog nastojanja kršćanstva, Talmud je stoljećima bio napadan, klevetan i krivotvoren unutar i izvan židovstva.“ (Baleti, 1982. 34).
- Tefilin* – molitveno remenje koje se stavlja na čelo i levu ruku.
- Templ* – (hebr.) hram, jevrejska bogomolja
- Tora* – (hebr.) pet knjiga Mojsijevih koje po jevrejskoj tradiciji čine osnovu jevrejske religije.
- Trumpeldor* – cionistički desničarski političar
- Vermaht (Wehrmacht)* – Nemačke oružane snage
- VNV (Vereinigung der Nazi Verfolgten)* – Udruženje progonjenih od nacista
- WIZO* – skraćena za: Womens International Zionist Organisation – Svet-ski savez cionističkih žena
- Zählappell* – (nem.) prebrojavanje postrojenih zatočenika na određenom mestu